

**Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей в умовах
загальноосвітньої школи**

У статті представлено напрямки роботи шкільного соціального педагога з обдарованими дітьми та їх найближчим оточенням; окреслено основні соціально-педагогічні проблеми обдарованих дітей; визначено перспективи розробки науково-методичного супроводу соціального виховання організації обдарованих дітей.

Новітні суспільні та освітні стандарти характеризуються зростанням уваги української держави до виявлення, розвитку і супроводу обдарованих дітей, як таких, які можуть зробити значний внесок у розвиток української та світової науки, творчості, спорту. Така психолого-педагогічна діяльність регулюється законодавчими актами – Національними програмами «Діти України», «Програма розвитку обдарованих дітей і молоді», Указом Президента України про підтримку обдарованих дітей та ін.

Науковим вивченням категорії «обдарованість» та психологічними передумовами її виникнення та розвитку займаються Г. Гарднер, О. Кульчицька, М. Лейтес, Ц. Ломброзо, В. Моляко, О. Музика, Дж. Рензуллі, С. Рубінштейн, Б. Теплов та інші. Сутність, виявлення та розвиток обдарованості з точки зору педагогічного підходу вивчають Ш. Амонашвілі, О. Антонова, О. Барташніков, І. Барташнікова, С. Васильєв, Ю. Гільбух, Н. Кузьміна та інші.

Однак залишається мало вивченою проблема соціально-педагогічного супроводу обдарованих дітей, актуальність якого зумовлена поширенням соціально-педагогічних проблем у шкільному середовищі. Тому завданням даної статті є окреслення напрямків соціально-педагогічної підтримки обдарованих дітей в умовах загальноосвітньої школи.

У той час, як психологічна наука займається визначенням внутрішніх суперечностей розвитку дитячої обдарованості, педагогічні праці спрямовані на розвиток здібностей зазначеної категорії дітей, соціальна педагогіка спрямовує свою увагу на взаємодію обдарованої дитини з оточуючим середовищем, вивчає умови її соціальної адаптації та методи соціального виховання. Актуальність соціально-педагогічних досліджень визначена значною кількістю соціально-психологічних проблем обдарованих дітей. До них належать: проблеми у спілкуванні з однокласниками; порушення взаємодії з учителями; непорозуміння з батьками; прояви девіантної поведінки (у т.ч. прогул уроків); відсутність навичок просоціальної поведінки на різних рівнях (від побутового до громадського) та ін. Крім того, нагальність соціально-педагогічного супроводу талановитих дітей підкреслюється обов'язковим введенням у структуру чинників розвитку обдарованості категорії «дозвілля», яка включає культурно-освітні умови, емоційну атмосферу, спеціальні навчальні програми, матеріальне середовище і харчування, екологію, попит у суспільстві на видатні досягнення і творчість.

Соціально-педагогічні дослідники Л. Коваль, І. Зверева, С. Хлебик вважають, що соціальний захист обдарованої дитини базується на врахуванні провідних підходів, які визначають дії соціальних інститутів по збереженню унікальності і культивуванню здібностей, талантів, загальної і спеціальної обдарованості, встановленню її видів за допомогою специфічних методик діагностики, розроблених у зарубіжній та вітчизняній науці та практиці. До таких підходів відносяться: охоронно-захисний (дії держави по відношенню до обдарованої дитини); соціально-педагогічний (створення умов культивування обдарованості спеціально підготовленими людьми); соціально-психологічний (пов'язаний із розробкою форм і методів психологічної підтримки обдарованої особистості з соціально-позитивістською спрямованістю); соціально-інтегративний (передбачає диференціацію та індивідуалізацію форм організації навчання, обґрунтування різнорівневих програм, спрямованих на активізацію пізнавально-творчих потенцій обдарованої дитини) [Коваль].

На нашу думку, соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей, крім перерахованих вище, включає роботу по оптимізації взаємодії дитини з найближчим оточенням.

Перед характеристикою напрямів роботи соціального педагога з обдарованими дітьми доцільно визначити основні проблеми досліджуваної категорії клієнтів. Американська дослідниця Лета Холлінгуорт визначає такі проблеми, які необхідно враховувати при складанні програм психолого-педагогічного супроводу обдарованих дітей: ворожість до школи (може з'являтися через невідповідність навчального плану здібностям та інтересам дітей); ігрові інтереси (відмінні від «звичайних» однокласників); конформність (внаслідок готовності відмовитися від соціальних стандартів, які суперечать їх інтересам або здаються безглуздими); занурення у філософські проблеми (вважається, що для обдарованих дітей характерно задумуватися над такими явищами, як смерть, загробне життя, релігійні вірування і філософські проблеми; такі діти шукають собі друзів за розумом, а не за віком); невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком (дисинхронію розвитку відмічають більшість дослідників обдарованості).

Крім того, виділяють такі фактори, як перфекціонізм або прагнення до досконалості (обдарованим дітям притаманна внутрішня потреба досконалості), пов'язане із цим відчуття незадоволення (що може спричинити відчуття власної неадекватності і низьку самооцінку); нереалістичні цілі; надчутливість (такі діти схильні до критичного ставлення не тільки до себе, але і до навколишніх); потреба в увазі дорослих (у силу природної допитливості і прагнення до пізнання обдаровані діти нерідко монополізують увагою вчителів, батьків і інших дорослих; нетерпимість до дітей, які стоять нижче від них в інтелектуальному розвитку).

Усі перераховані фактори можуть спричинити відчуження дитини від найближчого середовища, що в свою чергу, викликає дезадаптацію та поширення девіантних форм поведінки.

Е. Циганкова вважає, що з обдарованістю дитини соціальний педагог зазвичай зустрічається у двох ситуаціях: благополучна обдарованість і обдарованість як проблема дитини і її оточення.

Благополучно обдарована дитина знає на доступному їй віковому рівні про свої здібності, приймає їх у собі, спирається на них у процесі свого розвитку і самореалізації; якості, дані дитині природою, є основою її самоповаги, але це не позначається негативним чином на її ставленні до людей, що ними не володіють. Така дитина не створює своїм близьким серйозних проблем через свою унікальність, в неї позитивні стосунки з однокласниками та дорослими.

У такому випадку роботу соціального педагога можна охарактеризувати як підтримуючу та психопрофілактичну. При цьому Е. Циганкова виділяє такі напрямки:

- контроль за нервово-фізичним навантаженням дитини;
- консультативна і просвітницька робота з дорослими, спрямована на вироблення педагогами і батьками стилю ефективного спілкування з обдарованою дитиною, адекватної оцінки її вчинків, розуміння її поведінкових проявів;
- розвиваюча робота з цілісного розвитку дитини, зокрема тих сторін її психіки, її «Я»-концепції, у яких вона не виявляє себе яскраво;
- методична допомога педагогам у підготовці і реалізації індивідуальної програми навчання обдарованої дитини;
- тренінгова робота з дитиною або підлітком, спрямована на розвиток самосвідомості, широкого і поглибленого розуміння своїх здібностей і можливостей.

Обдарованість як проблема є розповсюдженим варіантом розвитку дитини в загальноосвітніх установах. Це свідчить про те, що у своїй поведінці, навчанні, внутрішньому психологічному стані обдарована дитина наближається до дитини дезадаптованої. В такому випадку обдарованість набуває рис неуспішності, соціальної занедбаності, девіантності.

У такому випадку роботу соціального педагога можна планувати у двох напрямках: робота з дорослими (вчителі і батьки) і робота з дитиною (у т.ч. класним колективом).

Е. Циганкова виокремлює такі напрямки роботи:

- просвітницька, консультативна робота з прийняття дорослими обдарованості дитини, особливостей її поведінки, світорозуміння, інтересів і схильностей;
- консультативна, методична робота, спрямована на створення для даної дитини навчальної атмосфери, яка б задовольняла її інтереси;
- консультативна, методична робота з дорослими, спрямована на організацію соціального життя обдарованої дитини, розширення і поглиблення її соціального досвіду, уявлень про світ, що лежить за межами її власних пізнавальних або інших інтересів;
- тренінгова робота по включенню дитину у класний колектив;
- формування в однокласників адекватного уявлення про особливості обдарованої дитини і позитивного їхнього прийняття;
- проведення диференціальної діагностики, спрямованої на виявлення обдарованих дітей у групі дезадаптованих дітей і надання їм спеціальної допомоги;
- соціальне навчання, спрямоване на розширення наявних у розпорядженні дитини поведінкових реакцій, корекцію сформованих форм поведінки, усвідомлення дитиною своєї позиції у спілкуванні;
- консультативна робота з дитиною, спрямована на усвідомлення дитиною своєї обдарованості, побудови нею своєї системи відносин зі світом і самою собою крізь призму своїх особливостей і можливостей;
- відновлення або формування навичок продуктивної навчальної діяльності, режимних моментів життя.
- психолого-педагогічна освіта педагогів та батьків з метою розширення їхніх уявлень про природу і прояви обдарованості, особливості навчання і виховання обдарованих дітей тощо;

- створення в освітніх установах соціально-педагогічних умов необхідних для виявлення і розвитку обдарованості дітей;
- розробка й аналіз індивідуальних програм навчання обдарованих школярів;
- формування установки, що обдарованість – це унікальний цілісний стан особистості дитини, велика індивідуальна і соціальна цінність, яка має потребу у виявленні й підтримці, але не повинна використовуватися як спосіб забезпечення престижу [Циганкова].

Відповідно до представлених положень і результатів дослідження можна сформулювати такі перспективи розробки науково-методичного супроводу організації соціального виховання обдарованих дітей: врахування психологічних особливостей талановитих дітей; проведення вчасної діагностики особливих задатків дитини, особливо у середовищі девіантів; поширення просвітницької та інформативної роботи з формування суспільної думки про значущість і основні проблеми обдарованості в українському суспільстві; введення у освітню програму підготовки майбутніх педагогів спеціалізованих курсів з методики роботи з обдарованою молоддю.

Таким чином, ми розглянули основні проблеми обдарованих дітей через призму професійних обов'язків соціальних педагогів загальноосвітніх шкіл, визначили напрямки та перспективи діяльності.

Список використаної літератури

1. Антонова О.Є. Обдарованість: досвід історичного і порівняльного аналізу: Монографія. – Житомир: ЖДУ, 2005. – 456 с.
2. Богоявленская Б.В. Матюшин А.М. Концепция одаренности // Обдарована дитина. – 2000. – №1.
3. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка / Соціальна робота: Навч. посіб. – К.: ІЗМН, 1997. – 300 с.
4. Спецвипуск газети „Завуч” „Обдаровані діти”. – 2003. – червень. - №17-18.
5. Циганкова Е. Обдарованість як проблема // Психопрофілактика. – К.: Редакції загально педагогічних газет, 2003. – 112 с. – С. 54-65.